

האדונית והרוכל / עגנון

ערכה: איריס פלאום

הסיפור "האדונית והרוכל" מאת עגנון עוסק במצבם של היהודים בגולה. המחבר בונה משמעות זו באמצעות תיאור רצף האירועים שחווה **הדמות המרכזית** (באמצעות מה שקורה לדמות המרכזית) יוסף הרוכל היהודי.

הסיפור הוא **אלגוריה**, כך שיש בספור שני רבדים / שני מישורים. **הרובד הגלוי** שבו יוסף הרוכל היהודי פוגש בהילני האדונית הנוצרית, **והרובד הסמוי** שבו יוסף הרוכל היהודי **מסמל** את העם היהודי שבגולה (היהודי הנווד) והילני האדונית **מסמלת** את העמים השונים (אומות העולם).

השימוש של המחבר **באלגוריה** נועדה לבנות את משמעות הסיפור – מקומו של כל יהודי הוא בארץ ישראל ולא בגולה, הגלות סופה אסון עבור היהודים.

בתחילת הסיפור **באקספוזיציה** מתואר המפגש בין הרוכל היהודי והאדונית. שמותיהם לא מוזכרים, הרוכל **מייצג** את העם היהודי שניצב (עומד) מול האדונית **שמייצגת** את העמים השונים (אומות העולם).

הרוכל היהודי העני מגיע ליער שבתוכו בית בודד. הוא למעשה **מחזר** על הפתחים, **מוטיב החזרה** (מבקש למצוא מישהו שיקנה ממנו דברים). הרוכל מציע לאדונית דברים שונים, היא מביטה בו בשנאה ובריחוק. מכל הדברים שהוא מציע לה (דברי סדקית ותמרקים) היא בוחרת דווקא בסכין **רמז מטרים** להמשך הסיפור שבו האדונית תנסה להרוג אותו. כבר בפתיחה זו מסתמנות שתי התנהגויות – הרוכל היהודי נכנע ומתחנן, ואילו האדונית מתנשאת ומביעה בוז כלפיו. האדונית משלמת לו עבור הסכין "נתנה לו דמיה" – **רמז מטרים** להמשך שבו היא תנסה להרוג אותו, אך היא תפצע את עצמה ותמות. (למילה 'דמים' שתי משמעויות כסף ודם רב).

הרוכל חוזר (**מוטיב החזרה**) ומשוטט ביער, יורד לילה והוא מאבד את דרכו, לכן הוא חוזר (**מוטיב החזרה**) אל בית האדונית. היא מביטה עליו בכעס, אך נותנת לו לישון ברפת.

בבוקר האדונית מבקשת מהרוכל (מפתה אותו) לתקן לה את הגג. הרוכל חושב שכך הוא יצליח "לסדר" אותה והיא תיתן לו להישאר עד שהגשמים הכבדים יסתיימו. היא מכינה לו סעודה (**מוטיב האכילה והשתייה**), ומאפשרת לו לישון בחדר של הכלים הישנים (מעין מחסן בתוך הבית). אט-אט הרוכל היהודי מתקן עבורה דברים בבית, ואפילו מתחיל לדבר אתה דברי אהבה. **לכאורה** הוא פעיל, עושה דברים בבית, **מחזר** אחריה, הוא אוכל ושותה (**מוטיב האכילה והשתייה**), נהנה ועובר לישון במיטתה. הרוכל היהודי חושב שהוא שולט בענייניו, אבל דבר אחד מנקר במוחו, הוא לא מצליח להבין מדוע היא לא אוכלת ולא שותה (**מוטיב האכילה והשתייה**), היכן הם בעליה.

הרוכל מחליף את בגדיו כאשר מצוין בסיפור "פשט בגדי רוכלות ולבש בגדי חירות", הוא כבר לא אוכל מאכלים כשרים, גר בחדר שיש בו צלם (צלב), משמע יוסף הרוכל היהודי למעשה מאבד את זהותו. הוא לא מודע לכך שהוא מפוטם ומשועבד (כמו עבד) לאדונית. כוחה של האדונית, שהיא פעילה לאורך כל הסיפור הוא בסוד שלה.

יוסף מנסה לגלות את סודה של האדונית וככל שהוא מתקדם לגילוי הסוד הוא נחשף לסכנה. האדונית, כאמור, פעילה לאורך כל הסיפור, ואילו הרוכל חושב שהוא פעיל, אבל הוא הופך לפעיל רק מרגע שהוא חושף את הסוד שלה.

יוסף **חולם חלום** שבו הכלבה נועצת בגרונו את שיניה ומלקקת את דמו. הוא עובר לישון בחדר הכלים המשומשים (המחסן בתוך הבית). מכאן יוסף פוחד פחד ממשי. הוא מבין שהוא רק אורח בביתה, והוא מחליט לעזוב, אבל הוא לא עוזב כי היא לא מגרשת אותו.

לילה אחד אחרי הארוחה הרוכל מריח ריח רע שיוצא מפיה, הוא מפחד כי הוא רואה חיור מוזר בפניה. הרוכל יוצא מחדרו (כי יש בחדר צלב) כדי לקרוא קריאת שמע- **נקודת המפנה בסיפור** – הרוכל קורא " אבינו שבשמיים, צעק הרוכל, כמה נתרחקתי". הרוכל מודע לכך שהוא עזב את יהדותו, זהותו. הרוכל חוזר לתוך הבית כשהוא מבין שהאדונית ניסתה להורגו ותוך כדי כך היא נפצעה. היא שוכבת על הרצפה פצועה כשהסכין (**מוטיב/ סמל הסכין**) בידה. אותו הסכין שקנתה ממנו בתחילה. הרוכל מנסה לעזור לה, למרות זאת היא נושכת אותו בצווארו, אך לא הורגת אותו (היא יורקת את דמו כי דמו קר, למעשה יציאתו החוצה ברצונו לקרוא קריאת שמע הצילה אותו, החזרה לזהותו הצילה אותו). הסיפור מסתיים **בפואנטה** בשעה שהרוכל מנסה לטפל בה, היא לא מסוגלת לאכול, לכן היא זו שמתה ולא הוא. הרוכל לא מצליח לקבור אותה כי האדמה קפואה, הוא שם אותה בתוך ארון בעליית הגג. הרוכל חוזר לנדוד (**מוטיב החזרה**).

הסיפור בנוי **במבנה מעגלי** כאשר בפתיחה מערכת היחסים בין האדונית לבין הרוכל מתחילה בשנאה ובבוז של האדונית כלפי הרוכל. הרוכל היהודי העני **מחזר** על הפתחים (**מוטיב החזרה**) הוא כנוע ומתחנן, היא בוחרת בסכין והוא לא מבחין בסכנה. בהמשך היחסים הופכים ליחסי קירבה ותשוקה, הרוכל **מחזר** אחר האדונית. היא מפטמת אותו באוכל ובשתייה, אך היא עצמה לא אוכלת ולא שותה (**מוטיב האכילה והשתייה**). היחסים ביניהם מדרדרים ככל שהרוכל מתקרב לגילוי הסוד של האדונית. היא זו שמתה כי פצעה את עצמה בסכין שקנתה ממנו. הרוכל ניצל, והיא זו שמתה. בסיום הרוכל חוזר לנדוד משמע חוזר גם **לחזר** על הפתחים (**מוטיב החזרה**). הרוכל היהודי שמו יוסף **כמו יוסף המקראי שמסמל** את ההסתגלות לחיי הגולה ואיבוד הזהות (יוסף המקראי מסמל את הירידה למצרים וההסתגלות לחיים הנוחים בגלות, איבוד הזהות שסופה בשעבוד מצרים), ואילו הילני האדונית הנוצרייה (הלניזם – שילוב התרבות היוונית עם המקומית) **מסמלת** את התרבות הנוצרית ואומות העולם שבקרבתם חיים היהודים.

בנוסף, **תיאורי הנוף**, שמאפיינים את יוסף הרוכל היהודי, מסמלים את מצבם של היהודים. בתחילת הסיפור יוסף הרוכל מאבד את דרכו בלילה ביער, הוא רואה אור, זה ביתה של האדונית. הזרות והסוד קוסמים לרוכל. לקראת סוף הסיפור – בנקודת המפנה של הספור, הרוכל נמצא בחושך בחוץ כשהוא יוצא לקרוא קריאת שמע. כל אלה מסמלים את היהודים שחושבים שמצאו את הדרך החדשה ורואים בגויים אור, אבל למעשה הם חיים בחשכה שעלולה לסכנם.

התהליך שעובר יוסף הרוכל היהודי בתוך מערכת היחסים עם האדונית **מסמל** את מעמד הנחות של היהודים מול הנוצרים. היהודים גרים בגלות, וחושבים שהקרבה וההשתלבות בחברה הזרה תגן עליהם. היהודים מתעלמים מסימני הסכנה, מתרחקים מזהותם, אך חוזרים לזהותם רק בעת צרה. גם בזמן שהם חווים אירועים קשים הם ממשיכים לנדוד בגלות כמו יוסף הרוכל, כך הם חשופים לסכנה.

המחבר מעביר ביקורת על אורח חייהם של יהודים שבחרים לחיות כך, מקום היהודי הוא בארץ ישראל.